

Антоненко Т.О., Хорошун В.В.

УДК 336.71 – 047.44

МЕТОДОЛОГІЯ РЕЙТИНГОВОЇ СИСТЕМИ ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Анотація. В статті розглядаються актуальні питання рейтингового оцінювання діяльності комерційних банків, розроблено концепцію моделювання рейтингової системи оцінки діяльності банків. Реалізація рейтингового оцінювання здійснюється на основі запропонованої методики рейтингового оцінювання «РОБ», яка сформована на основі синтезу методів рейтингового оцінювання Кромонава та CAMEL й використовує дванадцять показників для визначення кредитного рейтингу банку.

Ключові слова: рейтинг, рейтингова система, рейтингове оцінювання діяльності банків, комерційний банк.

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные вопросы рейтингового оценивания деятельности коммерческих банков, разработана концепция моделирования рейтинговой системы оценки деятельности банков и изложено функциональное назначение основных структурных элементов концепции. Рейтинговая оценка осуществляется на основании предложенной методики рейтингового оценивания «РОБ», которая сформирована на основании синтеза методов рейтингового оценивания Кромонава, CAMEL и использует двенадцать показателей для определения кредитного рейтинга банка.

Ключевые слова: рейтинг, рейтинговая система, рейтинговое оценивание деятельности банков, коммерческий банк.

Summary. The pressing questions of rating evaluation of activity of commercial banks are examined in the article, conception of design of the rating system of estimation of activity of banks is developed. The implementation of the rating evaluation is carried out on the basis of the rating methodology of estimation and the offered «REB», which is formed on the basis of the synthesis of methods of the rating evaluation by Kromonov and CAMEL and uses twelve indicators for determining the credit rating of the Bank.

Keywords: rating, rating system, rating evaluation of activity of banks, commercial bank.

Постановка проблеми. Рейтингова система банків представляє собою новий продукт банківської справи на ринку економічної і статистичної інформації, що є необхідним для підвищення ефективності діяльності банків. Рейтингова оцінка банків дозволяє визначити банк, в який можна надійно вкласти кошти, визначити партнерів на міжбанківському ринку, що зможуть розраховуватись по своїм зобов'язанням. Але, нажаль, зараз в Україні системи оцінки діяльності банківських установ широко не використовуються. Серед фахівців банківської справи немає єдиної думки щодо параметрів рейтингової системи, яка б відповідала поточним потребам. Тому, доцільно розробити альтернативні методики оцінки діяльності банків, які відзначаються простотою розрахунків, результати яких доступні широкому колу споживачів і є більш об'єктивними.

Актуальність обраної теми визначається:

- необхідністю вибору найбільш стійкого та надійного банку, фінансовий стан якого не викликає сумнівів;
- потребою вибору контрагентами найбільш кращого банку з погляду розміщення депозитів, залучення коштів, доцільності відкриття рахунку і проведення операцій.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку рейтингового управління економічними системами, банківської справи, аналізу банківської діяльності внесли сучасні вітчизняні вчені: В.В. Вітлінський [3], О.І. Богатов [2], Т.С. Клебанова [4], М.М. Лепа, Ю.Г. Лисенко, О.Д. Вовчак, Батковський В.А. [1] та інші.

Невирішені проблеми. Аналіз теоретичного обґрунтування та практичного впровадження наукових досягнень з зазначеної проблематики дає змогу визначити, що проблема пошуку і застосування ефективних методів рейтингової оцінки банків в сучасних умовах й досі потребує вирішення. Тому, **метою** дослідження є побудова об'єктивної, інформаційно-обґрунтованої методики рейтингової оцінки діяльності комерційних банків.

Для досягнення мети дослідження поставлені такі **основні завдання**:

- розробити концептуальні основи моделювання рейтингової системи оцінки діяльності комерційних банків;
- розробити новий метод рейтингового оцінювання комерційних банків на основі структурного синтезу методик складання рейтингів CAMEL та Кромонава;
- вдосконалити систему ранжування банків.

Основний матеріал. Розроблена концепція моделювання рейтингової системи оцінки діяльності банків заснована на методичних засадах статистичного оцінювання, аналізу процесу стратегічного планування на основі рейтингової оцінки та інформаційно-аналітичного забезпечення аналізу надійності функціонування банків з застосуванням методів побудови рейтингу: методика Кромонава, Sheshunoff Bank (США), CAMEL та методу на основі синтезу, що дозволяє обґрунтувати стратегію підвищення ефективності та якості побудови рейтингів (рис. 1).

Розглянемо детальніше зміст і функціональне призначення основних структурних елементів концепції моделювання рейтингової системи оцінки діяльності банків, яка складається з наступних контурів.

1. **Контур статистичного оцінювання надійності функціонування банків.** Блок «Методичні засади статистичного оцінювання і аналізу надійності функціонування банків» призначений для накопичення, групування та зведення первинної інформації про діяльність банків з метою її подальшого використання в аналітично-розрахункових та модельних процедурах.

Статистичний підхід до оцінювання надійності дозволяє з'ясувати механізм процесів банківської діяльності, виявити чинники, які впливають на надійність функціонування банків та визначити основні напрямки розвитку.

Вихідним пунктом в оцінюванні надійності банків є вибір статистичної методики та системи показників, які представляють у комплексі інструментарій статистичного дослідження. Економічні явища, особливо в банківській практиці, досить складні, тому їх не можна відобразити за допомогою одного окремо взятого показника. У таких випадках необхідно застосувати систему, яку можна подати як сукупність взаємозалежних показників, що мають багаторівневу структуру й націлені на вирішення конкретного завдання.

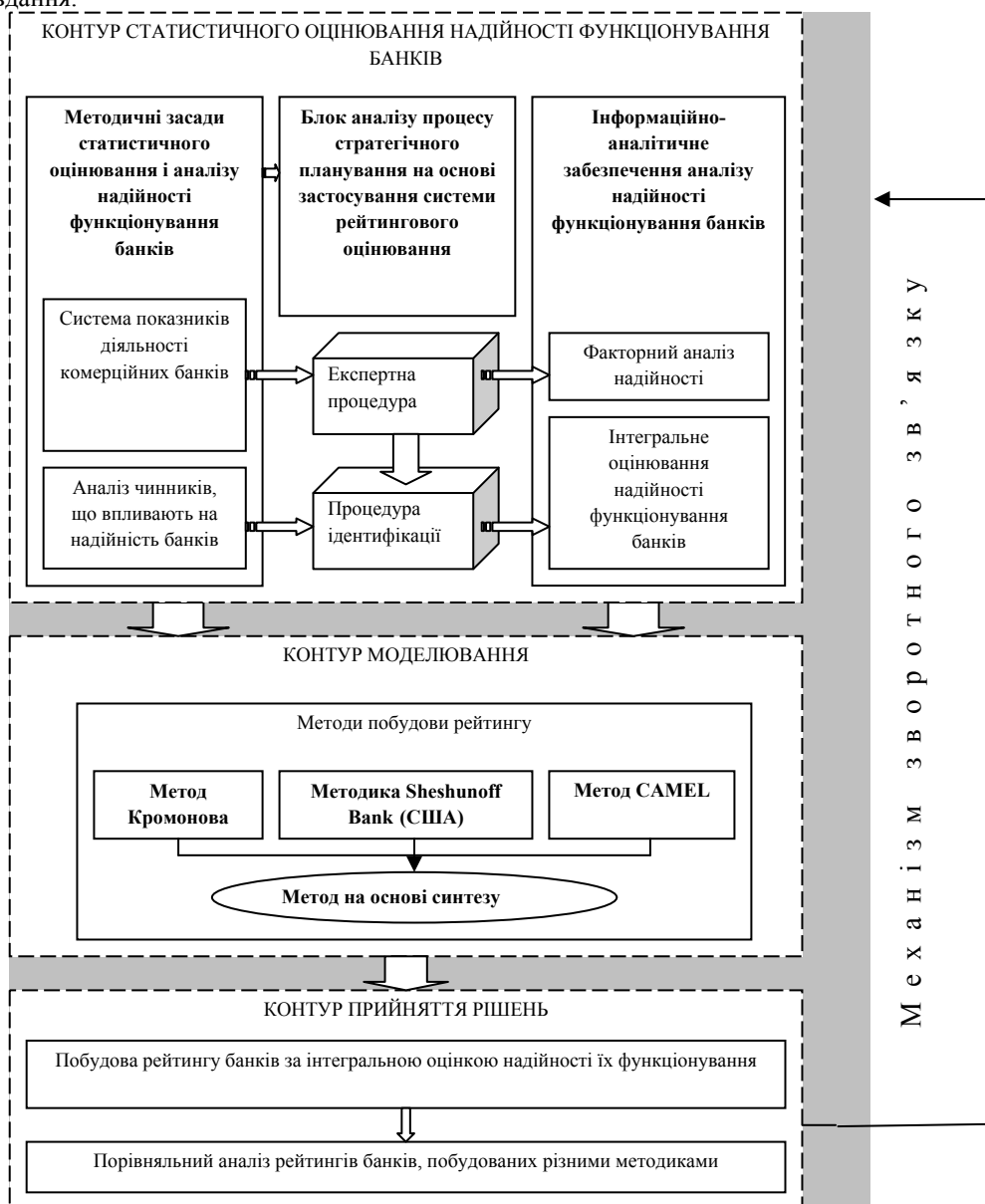

Рис.1. Концепція моделювання рейтингової системи оцінки діяльності банків

Важливу роль у забезпеченні надійності функціонування банку відіграє його організаційна структура, а також рівень зв'язків як між елементами структури, так і з клієнтами, акціонерами. Зокрема, від того, наскільки забезпечена єдність інтересів, взаємоузгодженість та цілеспрямованість, залежатиме його надійність.

Блок аналізу процесу стратегічного планування на основі застосування системи рейтингового оцінювання представлено наступним чином (рис.2). Перелік чинників, за якими складається рейтингова оцінка варіюються в залежності від конкретних характеристик системи, що оцінюється.

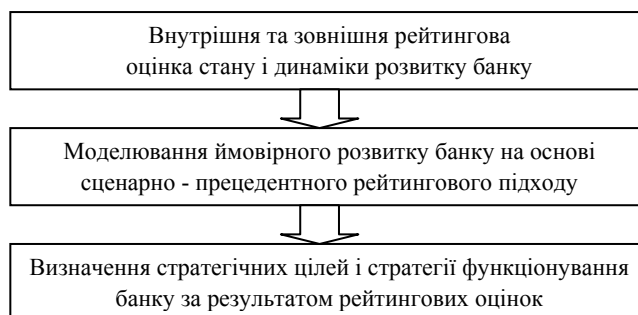

Рис. 2. Блок аналізу процесу стратегічного планування на основі застосування системи рейтингової оцінки

Після здійснення статистичного аналізу на основі запропонованої системи статистичних показників надійності функціонування банків у вигляді фінансових коефіцієнтів відбувається встановлення придатності й адекватності запропонованої системи статистичних показників надійності банків для подальшого аналізу та розрахунку інтегральної оцінки. Потім відбувається стандартизація, оскільки показники які використовуються для інтегральної оцінки, мають різні одиниці вимірювання, отже адитивне агрегування потребує приведення їх до однієї основи.

Блок «Експертна процедура» використовується для визначення значень якісних показників, що необхідні для проведення процедури ідентифікації, у разі, коли неможливо застосувати відомі математичні методи та моделі. Також блок дозволяє отримати додаткові знання про економічну систему, а при необхідності, доповнити статистичну інформацію, що дозволить ефективно реалізувати процедуру ідентифікації. Процес експертного оцінювання дозволяє отримати комплексну кількісну характеристику факторів.

Блок «Інформаційно-аналітичне забезпечення аналізу надійності функціонування банків», в якому здійснюється комплексне й системне вивчення й вимір впливу факторів на величину результативних показників та оцінка ролі кожного з них у зміні величини цих показників.

Важливим аспектом комплексного аналізу та оцінювання надійності банків є визначення інтегральних оцінок з метою подальшого встановлення рейтингу кожного банку та утворення якісно відмінних груп. В сучасних умовах найбільш адекватною є рейтингова система оцінювання, яка передбачає формування системи показників (індикаторів), розробку методики «згортки» цих показників у єдину інтегральну оцінку, визначення вагових функцій, а також встановлення рейтингів банків, їх розподіл на групи залежно від інтегральних оцінок та надання якісних характеристик кожній з них.

2. *Контур моделювання* призначений для розрахунку рейтингових оцінок та подальшого їх використання у процесі управління. В блоці «Методи побудови рейтингу» розглядаються три методи визначення рейтингу: метод Кромонава, методика Sheshunoff Bank (США) та метод CAMEL. Повноцінне використання методики Sheshunoff Bank (США) в умовах України поки що утруднене, так як ряд показників, застосовуваних у міжнародній практиці, не адаптований для українських банків. Тому на основі синтезу методів Кромонава та CAMEL сформовано метод, який застосовується для розрахунку рейтингових оцінок надійності функціонування банків.

3. *Контур прийняття рішень*, який складається з двох блоків, призначений для вибору оптимального методу побудови рейтингу, а також оцінки можливих змін зовнішнього та внутрішнього середовища та їх вплив.

В блоці «Побудова рейтингу банків за інтегральною оцінкою надійності їх функціонування» здійснюється побудова рейтингу на основі результатів відповідного аналізу.

Аналіз порівняння рейтингів банків, оцінка досягнутих результатів, виявлення причин розходжень між ними та факторів, які визначають величину показників, узагальнення результатів аналізу, розробка висновків пропозицій з підвищення ефективності та якості побудови рейтингів здійснюється в блоці «Порівняльний аналіз рейтингів банків, побудованих різними методиками».

Механізм зворотного зв'язку моделювання рейтингової системи оцінки діяльності банків спрямований на корегування параметрів окремих блоків концептуальної моделі на базі нових знань, отриманих після побудови рейтингу банків за інтегральною оцінкою надійності їх функціонування.

Отже, результатом дослідження рейтингової системи є методика «Рейтингова оцінка банків» («РОБ»), що є власною розробкою автора на основі синтезу відомих методів рейтингового оцінювання Кромонава та CAMEL.

Для визначення кредитного рейтингу банку прораховується дванадцять показників, об'єднаних у п'ять груп (табл. 1).

Таблиця 1. Назви коефіцієнтів та формули їх розрахунку

Групи показників	Показники	Формули
Ліквідність	K_1	(Грош. кошти + Кошти в НБУ + Кошти на к/р в ін. банках) / (Кошти бюджету + Кошти на к/р ін. банків + Кошти юр. осіб)
	K_2	(Грош. кошти + Кошти в НБУ + Кошти на к/р в ін. банках) / Активи
Достатність капіталу	K_3	Статутний фонд / Активи
	K_4	Капітал / Активи
Якість активів	K_5	Кредитний портфель / Активи
	K_6	Портфель ЦП / Активи
	K_7	Основні фонди / Активи
Якість пасивів	K_8	Капітал / Зобов'язання
	K_9	(Рахунка фіз. осіб + Рахунка юр. осіб) / Зобов'язання
Рентабельність	K_{10}	Результат поточного року / Статутний фонд
	K_{11}	Результат поточного року / Капітал
	K_{12}	Результат поточного року / Активи

Групи мають наступні ваги: ліквідність – 30%; достатність капіталу – 18%; якість активів – 17%; якість пасивів – 13%; рентабельність – 22%. Методика припускає присвоєння балів кожному коефіцієнту.

За сумарним значенням набраних балів визначається значення кредитного рейтингу:

C3, C2, C1 – (150 < F <=400) - найнижчий, дуже низький, низький ступінь фінансової надійності відповідно;

B3, B2, B1 – (400 < F <=850) - достатній, гарний, дуже гарний ступінь фінансової надійності відповідно;

A3, A2, A1 – (850 < F <=1000) - високий, дуже високий та найвищий ступінь фінансової надійності відповідно.

Висновки. Методика «РОБ» дозволяє визначити рейтинг банків на основі загальнодоступної інформації, що і є перевагою над приведеними методиками, показники яких не повністю адаптовані для українських банків, так як практично відсутні різного роду експертні служби, що на професійному рівні могли б займатися збором, узагальненням, систематизацією і публікацією матеріалів у масштабі держави, що відбивають діяльність комерційних банків, як це робиться в розвинутих країнах світу.

Джерела та література:

1. Батковський В. А. Рейтингова оцінка діяльності банків // Фінанси України / В.А. Батковський – 2004. – № 5. – С. 145–150.
2. Богатов О. І. Моделювання рейтингового управління економічними системами : автореф. дис. канд. екон. Наук : 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / О. І. Богатов. – Донецьк, 2000. – 17с.
3. Вітлінський В. В. Моделювання економіки : навч. посіб. – 2-ге вид., без змін / В. В. Вітлінський. – К.КНЕУ, 2007. – 408 с.
4. Клебанова Т. С. Моделирование экономики : Учеб. Пособие / Т. С. Клебанова, В. А. Забродский, О. Ю. Полякова, В. Л. Петренко – Х. : Изд-во ХГЭУ, 2001. – 140 с.